

ЛЕС МАРТОВИЧ, МИХАЙЛО КОВАЧ И ЖАЖДА ЗА ПРАВДУ***

У тей работи ше анализує уплїв Леса Мартовича на литературну творчосц, т. є. на прозу Михайла Ковача. Мартович на Ковача найбаржей уплївовал зоз жажду за правду хтора стаємна прикмета шицких селянох, главних подобох у приповедкох и єдного и другого писателя, з тим же при Мартовичови тота прикмета колективизована, та селяне активни члени дружтва хтори ше боря за своєю права, а при Ковачови тота жажда ише вше лєм на индивидуалним уровню. Зоз жажди за правду виходзи и опозиция газда/селян, дзе селян вше роботни, вредни и чесни. Тиж так, ту и уплїв мотива нещешлївого малженства, одпор гу шицкому цо нове и непознате, як и опис швета хтори вимера.

Ключни слова: Лес Мартович, Михайло Ковач, правда, газда, селяне.

На литературну творчосц Михайла Ковача значно уплївовали класики українскей литератури. Ковач читал діла велїх авторох, гоч не вше бул теорийно свидоми о литературних конвенцийох творох хтори пречитал. Гуторел же найволел читац тих авторох хторих могол розумиц и почувствовац, и тих хтори му були блїзки по животним и литературним искусстве. Вон предлужує традицию українских писательох, але є не писатель епигон, бо шицко цо превжал од других писательох присподобел так же би го Руснаци на долней жеми могли розумиц. То значи же мотиви и теми хтори обрабял у своїх ділох, а на хтори уплївовали други писателе, прилагодзел гу животному искусству своїм сонародніком на тих просторох, т. є. у нешкайшей Войводини и Горватскей. Лес Мартович єден з українских писательох хтори

* ana.rimar@yahoo.com

** Робота настала у рамикох републичного наукового проєкту *Дискурси меншинских языкох, литературах и культурах у юговосточней и стредней Европи (178017)*, хтори финансиує Министерство просвити, науки и технологийного розвою Републики Сербии.

*** Тота робота часц мастер работи хтора одбранена 2015. року, а, як окремна публикация под назву "Уплїв українских писательох на Михайла Ковача" обявена 2016. року.

уплівовали на літературну творчість Михайла Ковача. Його вплив на Ковачову прозу ще аналізує праву у тей роботи.

О впливах українських письменників на літературну творчість Михайла Ковача, писав Юліян Тамаш у своїй книжці *Євангелиста Михайло Ковач*. У тей книжці у основних рисах представлені той вплив і того сам хасновала як напрямки за дальше вигледоване і аналізоване. Понеже у спомнутей книжці дати і виривки з діл українських письменників хтори впливовали на Михайла Ковача, та, межи иншим, і Леса Мартовича, то ми тиж була основа у вибераню творів чий сам вплив аналізувала.

Понеже Ковач найволел читач діла авторів хторих могол розуміти, і хтори му були близькі по животним і літературним мистецтвам, а і сам бул чоловік з народу, праве простор валала і селянська душа гевто цо повязує Леса Мартовича і Михайла Ковача. Тих двох письменників повязую селянство, їх живот і печежкосці з хторима ще стретаю у каждодньовим живоце. Селян і у Мартовичових, як і у Ковачових діл, гевтот хтори найвецей роби, а найчежше жис, а з його роботи жию гевти на власці. Селянство найчастейше главні подобі у приповідках обидвох письменників, і вони часто веря до празновирия, народних легендов, часто ще одупераю шицкому цо нове, та і животу на варошу і школованим людзом, але, без огляду на неукосці, селянство найчеснейша душа і у українських валалов, т. є. у Мартовичових приповідках, як і селянство у Ковачових приповідках.

Олекса Семенович Мартович припада групи заходноукраїнських письменників і дружтвених роботників цо ще зазберовали коло Івана Франка, були його школяре, єднотумніки і борці за исти ідеї. До української літератури вошел як талантовани гуморист і сатиричар.

Мартович ще народзел 12. фебруара 1871. року у валалі Торговица Пильна, у нешкайшей Івано-Франковской обласці у Україні. Народзени є у селянській фамелії. Од оца нашлідзел чесносці, широсці, роботносці і чувство дружтвеної обовязки у охрани інтересов валалської худоби.

Як школяр Коломийской гімназії (1882-1890), Мартович постави єден з руководителів таємного кружка, котри організували демократично розположені гімназіялці. Прето бул, ведно зоз Стефаніком, виключени зоз Коломийской гімназії. Потім обидвоме преходза до Дрогобицкой гімназії. Там ще особне упознаваю зоз Франком под чийм впливом рошне їх інтерес справ соціялістичней літератури. Іще як школяр гімназії Мартович почина писати сатиричні пісні, а потім приповідки.

По законченю Дрогобицкей гимназиї (1892) вон ше уписує на правни факултет Чернівецького университета. Студії ше му одцагую пре чежку хороту, материялни почещкосци и дружтвени обовязки, а закончує их у Львовє 1909. року. Диплomu дохтора права здобува 1914. року.

Понеже достал место адвокатского приправніка у Городку, Лес Мартович бранї интереси валалскей худоби и як правник, и як дружтвени работник, и як писатель.

Року 1900. виходзи зоз друку перша збирка його приповедкох под назву *Аналфабета*. У ней писатель малює живот неспросвищеного галицкого валала. 1903. року Мартович видава другу збирку приповедкох *Лукави Панько*. За тоту збирку характеристична сатира на парламентарни виберанки и буржуазну демократию у котрей еднакосц и шлебода були лем на паперу. Но, писатель ше не затримує лем на одкриваню експлоататорского ушореня; вон источасно и предруцує селяном пре їх рабску покорносц, заостатосц, неспособносц похопиц же народ „кед сам себе правду не вибори, вше будзе кривдзени”. Тоти идеї виповедзени у збирки *Стрибожи дарунок и други приповедки* котра видана у Львовє 1905. року (РамачЧакан, 1973: 201).

Цензура потим забранює даєдни Мартовичово приповедки и то причина пре хтору єден час не писал, а аж 1910. року предлужує свою творчосц. Мартович ше 1911. року чежко похорел, а умар 11. януара 1916. року.

Як жридли Мартовичових ділох хасновала сом кніжку *Стрибожи дарунок* (Лес Мартович, *Стрибогов поклон*). У ней позберани дзешец Мартовичово приповедки, а зоз українского на сербски язык их преложел Андрия Лаврек. Тоти приповедки социални. Мартович на сатирични способ приказує дружтво и дружтвени обставини концом 19. и на самим початку 20. вика. Представени чежки и трагични живот селяна, вязаносц за жем и место народзєня, селяново нерозуменє, а дараз аж и мержня гу варошу и школованю. Окремну увагу Мартович пошвецел дружтвено-державному ушорєню дзе єст лем два класи: селяне и газдове, односно гевти на власци. Вони медзи собу супротставени, представляю два крайносци. Селяне чесни, вредни, работни. Вельо робя, але не за себе, але за газдох/власц, та су прето таки худобни же лєдво маю з чого прежиц. Газдове и тоти цо на власци не чесни, експлоатую селянох, богати су, а не трапя ше у живоце. Богатство не здобули зоз чесну роботу, але дзекуюци работи селянох. Селяне свидоми свойого трагичного положєня и порихтани су бориц ше против такого ушорєня, против принципох по хторих функционую виберанки, бориц ше

против власци. Знаю же кед би обични человек з народу бул на власци, же би робел за народ, а не за власни интереси и цилї. Дараз и посилаю свойого человека же би бул заступник народа на виберанкох. У спомнудей кнїжки приповедкох ест приповедки хтори указую до хторей мири трагични живот селянох, як и гевти у хторих ше приказуе сцени у судах и виберанки. У нїх точно представене дружтвене положене селяна. Праве на основи тих приповедкох мож поцагнуц паралелу медзи Мартовичом и Ковачом. Мартович сатиричар, а сатиричар и Ковач кед бешедуе о людзох на власци и нечесних газдох. Кед бешедуе о селянох, як кед би их сановал. Селяне у його приповедкох, як и у Мартовичових, у чежким положеню, але за нїх таке положене аксиом – цошка цо ше подрозумюе и не мож го пременїц. Вони не сцигли по тоту свідомоц же би ше ведно могли вибориц за иншаки живот. Мартовичово селяне пре неправду виходза на суд, боря ше, вибераю спомедзи себе гевтого хтори их ма заступац на виберанкох. Селяне у Ковачових приповедкох ше тиж боря за правду и то гевто цо их повязуе: жажда за правду. Розлика медзи нїма того же у Мартовичових приповедкох селяне активни борци, а у Ковачових пасивни, послушни жителе. Перши ше за правду боря пред судом, а други у своїх думкох, у своих обисцох. Ковачово селяне з бригу не вишли пред явносц, але ше ище вше сами зоз ню трапя. Мартович своих селянох положел до улоги активних членох дружтва хтори ше сцу вибориц за свойо права. И едни и други вредни и, насампредз, чесни. З тоту чесноту вони у ділох обидвох писательохлах представляю приклад морального справованя, а газдове и людзе на власци – приклад неморального справованя.

У Мартовичовой приповедки *Селянска шмерц* облапени, так повесц, шицки проблеми и почежкосци, т. е. аспекти чежкого селянского живота. Праве прето є значна за тоту роботу, бо у других приповедкох Мартович не розрабял шицки, але лем даедни з тих аспектох.

Главна подоба у приповедки *Селянска шмерц* Гриц Банат. Гриц худобни селян, други раз оженети и не може прежалїц шмерц своей першей супруги. Сце виратовац газдовство од препаданя, та жича пенєжи од банки, а понеже их не може врациц, задлужуе ше и на другим месце, при Єврейови Борухови. Тото длуство рошне, вон го не може врациц и Борух случай приявуе суду и вимага же би ше му место пенєжу доделело Грицову жем. Гриц одходзи на суд, гледа правду за селяна, але правда у суду вше на боку богатих. То розеда Грица и його супругу, бо з тей жеми жию. Гриц почина и пиц, а пошвидко ше похорел и легнул до посцелї. Шицки видза же ше живот

у нїм гаши, а вон ше наздава же ише будзе жиц и орац жем. Трагична худоба приказана и зоз трапеньом Грицовой жени же як го годна поховац кед умре, як и дзе найдзе пенежи за ховане. Свидома же су у длуствох, трапи ше, не зна яки их живот чека после Грицовой шмерци, але шицко випатра так як кед би после його шмерци мали буц дачийо слугове або жобраци. Грица нащивую приятеле и сушеди и вони ту у функції коментаторох правдивого стану селяна у хороти. Гуторя же газдове можу хоровац и дзешец роки, а селяне не можу анї кус, бо то вимага вельо пенежи. У хороти ше селяном дава лем два можливосци: або цо скорей умрец, або робиц. Вони анї не сигурни же би после шмерци могли пойсц до раю. Видзи ше им же и Бог иншак патри на нїх, а иншак на панох, бо панове даваю за церкву, помагаю худобним, а селяне не маю анї за себе. Газдох и панох ховаю и дзешецме паноцове. Селяне дакус з подшмихом за себе гваря же су за дно пекла, источашне су свидоми же нікому ніяке зло не зробели, та же не маю прецо пойсц до пекла. У тим подшмиху велька правда. Тот шмих селянох части у Мартовичових приповедкох, а вше ше одноши на свидомосц селянох о своїм чежким положеню. То не прави шмих, але шмих хтори гутори же иншак за тераз не може буц. Вони далей гуторя же християн народзени же би жил у биди, а надїя го отримуе у живоце. И на тим месце вибиваю покус еретични питаня, бо селяне гваря же гоч бог милосердни, им вше горше. То питане хторе людзе вше поставяю: „Кед Бог любов, чом ест тельо неправди и зла на швецце?“ Селяне и попри таких думкох ходза до церкви, бо шицки ходза до церкви. Обичайна вира присутна и у Ковачових ділох. Його подоби часто ходза до церкви, бо ходзели и їх родичи и прето же так треба.

Но, гоч селяне так бидно жию, вони представляю приклад морального и праведного живота. Так при Мартовичови, так и при Ковачови. З того виходзи и єдно з Ковачових похопеньох швета: краса ше обявюе у чистоти худобства.

Трагичне и Грицово зочоване зоз шмерцу, сце умрец як человек, а не покрадзме, у ганьби. Ганьби ше же умера у длустве и же тото длуство превежню його дзечи. Гриц умера поцихи, початком ешенї, а поцихи є и поховани. На хованю були лем члени його фамелиї, а зисцело ше гевто цо нагадовали його приятеле, не бул го ховац паноцец, але лем дзяк. З тим указани абсурдни порядок у дружтве. Панове, хтори жию з роботи селянох, умераю достоїнственше од нїх. На Грицовим хованю тот контраст медзи панами и селянами представени у сцени кед ше на хованю зявел найбогатши человек у валале и курел на пипку, цо указуе же вон ма часу за уживане.

Абсурд и то то же вон гутори селяном же му препаднул нешкайши работни дзень.

Гриц умера вешенї, а и у Ковачових приповедкох у хторей главни подоби умераю на концу, тиж ешень. То и символичне, понеже ешень часц рока кед природа умера, а Мартовичово и Ковачово селяне вязани за жем и природу од хторей завиши їх живот.

Тих двох писательох повязуе и простор валала и живот сеялных хтори у центру уваги у їх приповедкох. Далей то и стариком важни швет хтори вимера и ненависц гу тому цо за нїх нове – варош и школовани млади людзе хтори иншак роздумую и иншак патра на швет од нїх. Пре то то нерозумене настава зражене медзи родичами и дзецми.

Наймоцнейши Мартовичов уплїв на Ковача: чеснота селяна и їх жажда за правду, цо повязане з представяньом газдох и панох з одного и параста, т. е. селянох з другого боку. Селяне у Мартовичових приповедкох свидомши неправди и свойого чежкого положеня пре ню. Тота свидомосц така моцна же вони виходза на суд, пробую на виберанкох не гласац так як би власц сцела, та вибераю своїх заступнїкох, людзох з народу, на виберанкох. У Ковачових приповедкох найчастейше главни подоби людзе з валалу, Руснаци, а гоч вони то не любя чуц, Ковач през свойо приповедки прецаговал правду о тим як вони патра на власц. Руснаци вше почитовали каждую власц, а понеже жили у цудзей держави, нїгда ше анї не шмели бориц против ней. Их борба лем нукашня. То ище вше не права борба, вона ище вше лем на уровню свидомосци о неправди, не вишла до явности. Свидомосц о неправди твори опозицию селянїгазда, дзе селяне гевти хтори чесно робя, жию зоз своей роботи, а газдове, валалски богаче и гевти хтори на власци, нечесни и жию з роботи парастох.

На опозициї селянїгазда засновани Ковачово приповедки *Слугове* и *Янош*. У приповедки *Слугове* на одним боку слуга, осемнацрочни Пера, а на другим боку Васа, син газди у хторого Пера слуга. Зражене медзи нїма ше случуе пре розличне одношене и чувство гу праведности и чесноти. Приповедка почина з описом природи у ешеньской ноци у хторей ужива млади слуга хтори задовольни з тим цо ма и види ше му же у його живоце шицко на свойм месце. З тим писатель шцел указац же ше красота обявюе у чистоти художства. Пера свидоми свойого положеня, не зна хтора би го сцела за мужа кед є слуга, жиє у винїцох. Гоч є не шлебодни человек и жиє художно, вон щешлїви. Таки його роздумованя претаргуе вистка же Васа, газдов син, з пайташом паратуе з одну дзивку. Пера такой пошол ратовац дзивку, та аж и

штрелел, бо го тоти двома не похопило озбиљно. Штрелел, гоч знао же ше прето зражи з газдовим сином, але жажа за правду у теј хвильки була моцнейша од бриги за својо положене.

До приповедки уручени здогадована на подіи хтори Руснацох, слугох, представяю як чесних и добрих работникох, а газдових сином як збитливи. Газда Петкович, Серб, представени як чесни и праведни, а бере Руснацох за слугох же би ше його синове од них учили. Пера Васу тримал за путого, збитливого и за такога хтори вше сце другим заповедац. Пре таку його нором, страдал му старши брат у битки до хторей бул умишани вон, Васа. Же слуга бул свидоми же є чесни и же добре зробел кед виратовал дзивку од бетярох, гутори и тото же бул змирени кед ишол гу газдови, на його поволанку, потолковац му цо ше случело кед штрелел. Там були и двома бетяре, пробовали ше вигваряц и цагац правду на свој бок, а правду ше доказало и газда потримал својого слугу, та го после теј подіи ище баржей почитовал. Подія у хторей Васа подклада пенез од украднутих и предатих овцох його оца слугови тиж указує же газдов син нечесни. Пера надмудрел Васу, та однесол газдови пенез и заш ше указало же селян чесни.

Приповедка *Янош* тиж заснована на одношеню межи газдом и слугом. Петро худобни параст, оец дзешецерим дзecom. Задовольни є же голем маю цо есц и не застарани є за неизвесну будучносц хтора чека його дзеци. Зна же даедно будзе служница, даедно кондаш, або слуга. Зна же хлеб зоз жеми можу достац лем руки хтори ей даваю и хтори меркую на ню. Прето Петро гвари: „*Але и руки раз поведза жеми: ти давай тим цо це обрабяю, а не гевтим цо це купую и як тал нашлїдзую. И так, збури ше жем, збури ше руки и надвлада гевтот бок дзе будзе вецей руки.*” Руки ту представяю парастох, а гевти цо жем купую и як тал нашлїдзую – газдове односно гевти на власци. То зародок побуни селянох дзе видно же би правда требала буц на їх боку, бо и природа на їх боку.

Петро умар, а синови Яношови як тал охабел лем совет: „*Сину, будз вредни и чесни. Чесни и вредни, та будзеш длуго на тим швецце жиц.*” Янош бул слуга у Есея, сина валалского богача/газди. Есей бул пробовац найсц шесце у Америки, та ше там научел дакус з месарского ремесла. Научел и поспреведац людзох з месом и на тим заробиц, бо не любел робиц. Бул ленїви. Його слуга Янош то знао, а знао и же вон сам роби помали, але роби чесно, та го прето газда и трима. Есей любел ходзиц до карчми и там трошиц пенез на алкоголь и музику. Вше до карчми ходзел з полным бутеларом, та у таких ситуацијох Янош ходзел по ньго и водзел го дому. То и нагода же би

ше указало и доказало же слуга чесни. У едней з таких ситуацийох пошол Янош по ньго, нацаговал ше з Єсейом, вжал од нього бутелар, бо видзел же би го у процивним окрадли и одведол Єсея дому, а бутелар дал його жени. Яношова розгварка зоз свою жену у функції потвердзованя його чесноти. Вона ше з нїм вадзела же не вжал ані кус з бутелара, а вон аж зачудовани же ей таке пришло на розум, та гвари: „*Цудзе вжац? Буц наусце тот цо ми газда гварел – крадош?*”

Жена му на на тото гвари: „*Ані газда ані газдиня не буду вериц же на швецє єст таки глупи человек цо ма нагоду вжац отамаль одкадз шицки беру, а вон не вежне нїч.*” Вон заш лем остава чесни. Свидоми же його газда пенєж заробел зоз спреводзками и нечесну тарговину, вон не сце буц таки. На концу праведносц и чеснота заш победзели. Єсей препаднал, не бул вецей газда, препадно му газдовство. Янош потим прешол робиц до задруги, чувац дружтвени масток. Закончел як роботнік хтори добре и чесно роби на хасен дружтва. З тим указане же нечесне справованє кеди-теди препадне, а чесне вше обстане.

Селяне у Мартовичових приповедкох свидоми же робя на хасен дружтва, а же би були ище баржей на хасен кед би дахто з нїх бул на власци. Вони ше, як уж спомнуге, пробую вибориц процив власци. У Ковачових приповедкох селяне ше ище вше процив експлуататорох боря лем зоз чесноту. Їх борба нукашня, а случаї индивидуални, док при Мартовичови тота борба посцигла висши уровень, колективизована є.

З опозиції селян/газда вироста и непреривна жажда селяна за правду. Жажда за правду и праведносц медзи людзми присутна и у Ковачовой приповедки *Маково заренка*. Микола Колода, главна подоба, роздумує о живоце, о тим кельо ище будзе жиц и цо будзе потим, роздумує о людзох, власци, любви родичох гу дзецом, почитованю традиції, жажди за правду, пребачованю. Кед би не було главней подоби, тота приповедка би могла буц свойофайтови Ковачов есей, аж и файта манифеста його ділох. До тей приповедки Ковач уткал велї свойо начала и похопеня живота на хтори будовал свою поетику и діла.

Микола Колода обични человек з народу, бул просвитни роботнік цали живот. Под старосц тре мак и припатра ше през облак на теметов. Роздумує о тим цо будзе док умре, чи будзе дахто хто за ньго подзвигне памятник. Зводзене швета на теметов присутне и у Мартовичовой приповедки *Селянска шмерц*, бо селян, Гриц, свой живот там закончує. Микола ше ище у младосци пошол школовац до варошу. Прето го велї з валалу починаю ненавидзиц и

прето му приход до валалу вещей не приемни. Валалчане у Ковачових приповедкох часто не похопною тих цо ше пошли школовац и не почитую их. Колода того и почувствовал, бо видзел же го його народ одруцел. *„Микола тераз, так повесц на концу своей животней драги не може сам себе розтолковац прецо вон праве у тим своїм народзе бул баржей одруцовани и призабути кед вон любел праве тот свой народ, тому старину хтора и тому народу и йому була цошка вельке и красне.“*

У *Селянской имерци* ненависц гу школованим младим людзом мож препознац у Грицовим диялогу з легињом хтори роби у читальні. Гриц у диялогу указуе не лем ненависц гу школованим, але и якешик нецерпене младих людзох, бо ше му видзи же шицко дараз було лепше як тераз. Праве на тим месце ше и указуе вяза селяна за швет яки дараз бул и чежке прилапйоване нового.

Колода не указуе свою ненависц гу младим, але мож заключиц же видзи же млади дараз баржей ценели традицию и любели тото цо їх родичи любели. Здогадуе ше же як дзеци тарли мак з мацеру, та мац гварела шестри: *„Так ме моя мац научела, так я вас учим...“* З того видно яки родичи були вязани за традицию хтора ше преношела з генерациі на генерацию и верели же лем таки способ живота исправни. Уж їх дзеци тото иншак доживую. Микола отримал традицию, а шестра ше одала до цудзини и ніхто у ей новей фамелиі не почитовал ей язык, виру и обичаї, а ані вона сама, кед допушчала же би ше на тото цо було ей, забуло. У здогадованю на дзединство Микола препознава лем гевто цо було добре, на дзединство патри идилично, гоч жили у худобстве. О тих часох тераз дума так: *„За живот вещей од хлеба, вещей од красних шматох и полних обисцох важнейша – любов.“* На тим месце ше тиж указуе красота у чистоти худобства, як и любов, заповид по хторей жию християне. Окрем любви хтору му родичи даваю, родичи му гуторели же треба почитовац и любиц шицко гевто цо и вони любели. Колода од родичох нашлїдзел и любов гу правди и праведносци. Оец го так поучовал: *„Гутор вше правду, роб вше по правдзе, та ше не бой.“* Микола бул чесни человек та прето вельо раз робел у местох без условийох за нормалну роботу. Гоч найчастейше не наиходзел на розумене при других, заш лем зоз своїм справованьом, праведносцу, борбу против зла, остал вирни своїм принципом. Приятельови хтори го зрадзел и пре хторого могол страиц живот, пребачел. То тиж едно з християнских законох: пребачиц другому.

„Вон мал представу яка би мушела буц власц хтору би почитовал и ценел. Вона би мушела буц основана на фундаментах на хторих поставена и

християнска вира". Основни заповиди християнскей вири то любов и мир. Мир зоз самим собу и мир зоз шветом. То едно з основних началох и поукох хтори Ковач прецаговал през свойо діла. Кед би тот заповид зажила на швецце, нікому би не було чежко жиц, а так народ тот хтори вше церпи, але жажда за власцу моцнейша од жажди за правду, цо видно у спомнутей приповедки:

„Народ зна цо правда, цо право, але тот народни глад и жажду за правду, за право, єдинки знали хасновац дотля док би себе власц не обезпечели з помоцу того народу хторому вец за карк шедли, зубадла до устох положели и деплови зоз зубадлами повязали, та спред народу и зоз силу народу свойо себични интереси бранєли, свойо страсци и жаданя спольовали.” На основи того видно барз моцни уплїв Мартовича, з тим же при ньому селяне о тим явно бешедуя, а при Ковачови то ище вше на уровню индивидуох. Колода тиж гвари же кед власни цель не ускладзени з целью дружтва, то паразитски цель. То тиж уплїв Мартовича, бо и селяне у його приповедкох сцу же би дахто з нїх бул на власци, бо лєм обични человек з народа може знац яки наисце його потреби, бориц ше за нїх и буц на хасен цалому дружтву.

Тиж так, едно з вичних питаньох хторе поставя, а поставял го и Мартович, то : *Чи синове виновати за грихи оцох?*

У приповедки *Маково заренка* тото питанє поставя у здогадованю на подїю у хторей судзели сина человека хтори бешедовал процив власци, а син до того не бул умишани, а заш лєм „одплацовал” оцово справованє. Грицово дзеци тиж буду церпиц пре оцово длуства.

У *Селянскей шмерци* присутни и мотив нещєшлївого малженства. Грицови жена умарла, та ше оженєл други раз. Нїяк не могол прежалїц першу жену, а з другу вше бул незадовольни, часто ше вадзели, окреме прето же Гриц любєл попиц. Вше ше вадзели и доганяли едно другому.

Єст вельо Ковачово приповедки на тоту тему, а мож повєсц же шицки приповедки з кругу приповедкох о ускраченєй любови значни за поцаговане тей паралєли.

На основи зраженьох у одношеньох медзи супругу и супругом, мож поровнац Мартовичову *Селянску шмерц* и Ковачову *Дїдову шмерц*. Янко Шути главна подоба у тей Ковачовєй приповедки, и тиж є, як и Гриц, оженєти по други раз и незадовольни з другу жену. Вше ше вадза и гуторя себе упрекосц, а окреме кед Янко попиє, цо исти случай як и зоз Грицом. Обидвомє жалую за першу жену, а обидвомє ше похорєли и легли до посцєлї.

Ані Грициха, ані Ирина, Янкова супруга, не задовольна з таким станом свого супруга, а обидвOME хоротніки за себе гваря же муша або умрец, або такой виздравиц и робиц.

Мартович сатиричар, та на сатирични способ и представял дружтво у своїх приповедкох, як и одношене селянох гу людзом на власци, їх страх од них и хвильки у хторих сцу указац почитоване тим цо на власци, а понеже су неуки и не знаю як би то требало випатрац, на концу ше лем ганьбя за свойо справоване. Так у приповедки *Вечар одпитованя (Прощальний вечір)*, а на таки способ и Ковач у своей приповедки *Биров* вишмеял понізне и барз послушне справоване селянох гу людзом на власци. У приповедки *Вечар одпитованя* представене пририхтоване за одпитоване од директора школи хтора одходзи робиц до другого места. Млади учитель Мицко прилапел на себе обовязку же здума и отрима бешеду на святочним одпитованю. Писатель вишмеял и справоване учителя, хтори не лем же ледво здумал бешеду, але и кед ю здумал, видекламовал ю людзом у валале, а тиж так, обявел и деталі одпитованя. На одпитованю ше позберал народ, хор ше порихтал же будзе шпивац „многая літа”. Директор представени як чесни и ганблїви чловек хтори не люби кед го други хваля, на одпитованю му було неприемно и не знал ше як справовац. Нараз ше зявел староста валала, односно биров и тоту хвильку писатель тиж вихасновал же би указал як ше народ одноши гу людзом на власци, але и способ на хтори то указане превозиходзи звичайне почитоване власци. *„Пан директор замовк і зблід, а всі так налякалися, як би поміж ними не староста, але сам чорт із некла з'явився. Бо коли би староста з'явився між учителями й урядниками з києм в руках і коли би одного вдарив по голові, другого потяг через плечі, третього позауш тощо, так усі крикнули би, збилися б укупку, і страх перейшов би. А то біда, що староста не б'є; лиш дивиться й видить, слухає й чує, говорить і розуміє.”* Ту представени и абсурд, бо настало зло же их биров не биє, лем патри на них. Вишмеяне и справоване народа хтори нараз прилагодзел цалу святочносц бировови, а не директорови, та так и учитель Мицко свою бешеду присподобел бировови. *„Як вислухав пан староста цю пошану та що він потім говорив до тих, що відспівали йому «многая літа» на нову мелодію, то про це годі дізнатися, бо який Мицько на язык, а отже й він мовчав, як гріб, і не сказав про це нікому ані словечка.”*

З тим указане едно страхопочитоване гу бировови, але и намагане освидомиц народ же би ше не поніжовал так кед медзи німа дахто хто на власци. Тиж так, указане и вишмеяне бировово справоване хтори подрозумює же би го

народ требал преїг мери почитовац и пририхтовац му окреми бешеди и святочности. З того виходзи и неєднаке положене селянох и людзох на власци у дружтве, а таки порядок у дружтве хтори не праведни гу шицким гражданом, вишмеяни.

Ковач у приповедки *Биров* сатиричар и то цошка цо го одредзело як приповедача, а на тото уплївовал праве Мартович. Мартовичов уплїв видно уж такой на початку приповедки: „*То бог такой на початку одредзи, ище кед ма створиц човека, же хто цо будзе. Пове: ти будзеш кондаш, ти будзеш дохтор, а ти, поведзме, биров. Так то, панє мой, и лєм так.*” У *Селянскей шмерци* тиж присутне думанє же бог додзелює улоги за цали живот, але то покус и вишмеяне дружтво у хторим положене хторе дахто достане, не може премеїц по конец живота. Так и бачи Митро, биров, прешвечени же народ добре вибрал, бо вибрал праве його и же би нїхто други не знал окончовац його роботу. Вон прешвечени и же людзе треба же би му ше кланяли и бешедовали з нїм иншак як медзи собу. Кед го народ виберал, биров обецал же им будзе робиц на хасен, а тераз кед є на тей функції, роби иншак и гвари: „*Шицко можем лєм не сцєм!*” З тим указане же тот хто на власци найчастейше не роби за народ, але за себе. Ковачова сатиричност приходзи до вираженя на даскелїх местох у тей приповедки, а єдно з нїх то хвилька у хторей учитель од бирова гледа помоц же би ше оправело школу, бо закрице премака. Тота бешеда чече так:

„— ... *Репарирац тераз не мож, бо драге.*

— *А не мож то вец ище туньше?*

— *Як туньше?!*

— *А так, поведзме, наказовац з єдним писмом, хторе би ви, пан биров, подписали нашому дзвонарови.*

— *А як дзвонарови?*

— *А так, модлїм вас, най дзвонї на хмари! Придзе, поведзме зоз бабиного кута хмара, а дзвонар задзвонї, хмари ше розиду... Знаце, вец анї кантички не нужно.*

— *Ви франтусце, учитель.*

— *Не, модлїм вас крашнє! Але ви власц, та реку, кед вас ми ценїме, та думам же и свети Илия будзе, знаце, пре трошок...”*

Ту указана учительова мудросц з хтору надмудрел бирова и вишмеял його вигваряня на пристойни способ. Їх бешеду прервала вистка же им придзе инспекция, та ше треба порихтац за таких важних госцох, порихтац вечеру, привитну бешеду и зволац народ. На тим месце до бешеди уручени

новтарушов коментар „Ми, знаце, од народа жиєме” дзе лем ище раз доказана правда о тим же народ роби за панох. Порадзене же новтаруш напише бешеду хтору биров пред госцами видекламує. То тиж место на хторим Ковач сатиричар, бо указує же биров, гоч є на таким положеню, не бешеднік. Народ ше позберал же дочека важного госца, а биров не знал ані кеди мал почац бешедовац. *„Требали му такой повесц, та би ше не мушел ганьбиц тельо пред людзми кед тельо раз у валалскей хижи виберал цидулку на хторей була списана бешеда. Требало голєм раз пречитац цидулку...”* З тим указане же биров не достойни тей роботи и позиції, бо ані не ма достаточне знанє. Кед мал почац з бешеду, з кишенки вицагнул погришни бок, та почал читац виглашку. Понеже не видзел добре цо пише, обрацел госцови хрибет, та так предлужел читац. Новтаруш го прервал и докончел сам бешеду. Биров остал нагнівани, та себе так думал: *„Народ глупи, учителе ніч не знаю лєм черепи куповац, баба преклята, але пан новтаруш – вон справди вельки статок...”* Ковач вишмеял не лєм справованє тих хтори на власци у валале, але и людску норов односно гевтих людзох хтори за себе тримаю же су барз значни, а не видза свойо гришки. И у тей приповедки Ковач поучує народ.

Мартовича и Ковача вяже и шмих хтори присутни и у чежких животних ситуаційох. Подшмихуюци ше шицкому негативному у живоце охудобнєних селянох, писатель одкрива характер праве селянского шмиху, чежкого, невеселого, котри ше состої у тим же ше лем глас ніби шмеє и гамби розцагую на шмих, але по твари цалком не мож познац же то шмих”; то бул шмих през слизи (РамачЧакан, 1973: 209). Тот шмих ше одноши на шмих у Мартовичових ділох. Ковач мал смисла патриц на живот и швет зоз гумористичного становиска, аж и теди кед слово о трагичних ситуаційох (Тамаш, 1997: 117). З таким становиском гу животу и у ділох, вон тоти ситуації превозиходзи.

Мартович на Ковача найбаржей уплївовал зоз жажду за правду хтора стаєсна прикмета шицких селянох, з тим же при ньому тота прикмета колективизована, та селянє у його приповедкох активни члени дружтва хтори ше боря за свойо права, а при Ковачови тота жажда ище вше на индивидуалним уровню. Зоз жажди за правду виходзи и опозиция газда/селян дзе селян вше роботни, вредни и чесни. Тиж так, ту и уплїв мотива нещешлївого малженства, одпор гу шицкому цо нове и непознате и опис швета хтори вимера.

Ana Rimar Simunovic

LES MARTOVIC, MIHAJLO KOVAC AND THEIR CRAVING FOR JUSTICE

Summary

The literary work of Mihajlo Kovac was significantly influenced by the classics of the Ukrainian literature, one of them being Les Martovic. Kovac used to say that he most liked to read the work of the authors whom he could understand and feel. He continues the tradition of the Ukrainian writers, as well as the tradition of Les Martovic, but he is not an epigone writer, because the motives and themes he dealt with in his work, which had been influenced by other writers, were adapted to the life experience of his compatriots in Vojvodina. As a source of Martovic's work I used the book *Stribogov poklon*, in which were collected his social, satirical stories. Martovic was primarily interested in social and state organization where he noticed only two classes. On one hand, there were peasants, and on the other landlords, or those who were in power. The peasants in his stories are conscious of their difficult situation and fight against it. Kovac's peasants are also conscious of their difficult situation, but they, as Ruthenians, had always respected their authorities and since they did not live in their own country, it was impossible for them to struggle against them. Martovic and Kovac's peasants have one thing in common – the craving for justice. However, in Kovac this is an inner struggle, restricted to the consciousness of an individual, it has not become public.

Keywords: Les Martovic, Mihajlo Kovac, justice, landlords, peasants.

ЛИТЕРАТУРА

Kovač, M. (1983). *Na okrajisku*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)

Kovač, M. (1970). *Cichi vodi*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)

Martović, L. (2006). *Stribogov poklon*. Beograd: Narodna knjiga-Alfa.

Ramač, JU., Čakan, M., Čakan, E. (1973). *Čitanka za III klasu gimnaziji*. Novi Sad: Pokrajinski zavod za vidavanje učebnjikoch. (Cyrillic)

Tamaš, JU. (1997). *Istorija ruskeje literatury*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. (Cyrillic)

Tamaš, JU. (2009). *JEvanhelista Michajlo Kovač: studija*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)

[http://www.ukrcenter.com/Литература/\(10. avg. 2015\)](http://www.ukrcenter.com/Литература/(10. avg. 2015))